http://www.rbseonline.com

अर्द्धवार्षिक परीक्षा 2014-2015
PTK-153
संस्कृत तृतीया भाषा
कक्षा — 10

कुल प्रश्न संख्या : 20 — कुल पृष्ठ संख्या : 4

समय : 3.15 घण्टा — पूर्णांक : 70

निर्देश :

1. सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः। 2. सर्वेषाम प्रश्नानामुक्त राष्युत्तर पुस्तिकायामेव लेखयानि 3. सर्वे प्रश्नाः संस्कृत भाषायैव उत्तरणीयाः।

1. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा एत दाधारित प्रश्नाना उत्तराणि यथा निर्देश लिखत —

गीतायां प्रतिपादितं अस्तियत् फलस्य अभिलाषं परित्यज्य शुभ कर्माणिकुरु। कर्म फलस्य आकांक्षया मानवः यत् कर्म करोति। तत् स्वार्थ मयं कार्यम अस्ति। वयं पश्यामः धनिकाः धर्मशालायाः पाठशालायाः च निर्माणं कुर्वन्ति परं यदि समाचार पत्रेषु तेषां प्रसिद्धि न भवति तदा ते क्रुध्यन्ति। एतानि कर्माणि स्वार्थ युक्तानि भवन्ति। अतः कर्म फलेच्छां परित्यज्य एव शुभ कर्मसु प्रवर्तितव्यम। कर्म एव मानवाधीनं अस्ति, फलम ईश्वराधीनम् अस्ति। निष्काम भावनया कर्म करणीयम्।

(क) एक पदेन उत्तरत — 1

(i) कर्मस्य फलं कस्याधीनं वर्तते?

(ii) फलस्य अभिलाषं परित्यज्य शुभ कर्माणि कुरु इति कस्य ग्रन्थस्य प्रतिपादितं अस्ति?

(ख) पूर्ण वाक्येन उत्तरत् — 1

(i) कीदृशं कार्यं स्वार्थमयं भवति? (ii) धनिकाः कदा समये क्रुध्यन्ति?

(ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत — 3

(i) इच्छा इति पदस्य पर्यायां अनुच्छेदेदत्त पदेषु चयनं कृत्वा लिखत।

(ii) ''ते क्रुध्यन्ति'' अनुच्छेदानुसारेण ते इति सर्वनाम शब्दस्य स्थाने कस्य संज्ञा पदस्य प्रयोगः भविष्यति?

(iii) कर्म फलस्य आकांक्षया मानवः यत कर्म करोति अस्मिन वाक्ये कर्तृपदं किमस्ति —

(अ) कर्म फलस्य (ब) आकाक्षया (स) मानवः (द) यत्कर्म

(iv) कर्म फलेच्छां परित्यज्य एव शुभकर्मसु प्रवर्तितव्यम क्रिया पद स्यान्वयं केन पदेन अस्ति —

(अ) कर्मफलस्य (ब) परित्यज्य (स) एव (द) शुभ कर्मसु

2. भारतवर्षः एकः महान देशः वर्त्तते। अस्मिन्न अनेके प्रदेशाः सन्तिं। तेषु साम्प्रतं राजस्थान प्रदेशः एक राज्यं वर्त्तते। अस्य राजधानी जयपुरम् अस्ति। राजस्थान प्रदेशस्य काश्चन एकादृश्यं विशेषता सन्ति याः खलु अन्यत्र न लभन्ते अस्य प्रदेशस्य भूमिः वीरांगनानाञ्च जननी वर्त्तते अत्र महाराणा प्रतापः महाराणा साँगा वीर वर दुर्गादास सदृशाः वीराः समुत्पन्नाः अत्रैव पद्मिनी पन्ना सदृश्यः वीरांगनाः समुत्पन्नाः अद्यापि राजस्थानस्य अनेके वीराः देश सेवायां तत्पराः वर्त्तन्ते।

(क) एक पदेन उत्तरत — 2

(i) भारतवर्षः कीदृशः देशः वर्त्तते? (ii) वीरांगनानां जननी कस्य प्रदेशस्य भूमिवर्त्तते?

(ख) पूर्ण वाक्येन उत्तरत — 2

(i) पद्मिनी पन्ना सदृश्यः वीरांगना कुत्रसमुत्पन्ना? (ii) अनेके प्रदेशाः कुत्र सन्ति?

(ग) यथा निर्देशेन प्रश्नानां उत्तरत — 4

(i) अस्मिन्न अनेके प्रदेशाः सन्तिं अस्मिन्न प्रदेशे रेखांकित पदस्य विलोम शब्दोऽस्ति।

(ii) तेषु साम्प्रतं ...... राज्य वर्त्तते अस्मिन्न वाक्ये तेषु इति सर्वनाम पदस्य संज्ञा पदंकि स्यात्?

(iii) राजस्थान प्रदेशस्य राजधानी किम् अस्ति?

(iv) पद्मिनी पन्ना सृदश्य, <u>वीरांगना</u> समुत्पन्नाऽस्त?
रेखांकित पदस्य विशेष्य शब्दानं लिखत।

(घ) (i) तेषु साम्प्रतं राजस्थान प्रदेशः एक राज्यं वर्तते अस्मिन्न वाक्ये कर्तृपदमस्ति। 2

(अ) राजस्थान प्रदेश (ब) तेषु (स) साम्प्रतम (द) राज्यम

(ii) अत्र महाराणा प्रतापः महाराणा साँगा वीरवर दुर्गादास सदृशाः वीराः समुत्पन्ना अस्मिन्न वाक्ये क्रिया पद अस्ति —

(अ) अत्र (ब) महाराणा प्रतापः (स) सृदशाः (द) समुत्पन्नाः

कृपया पेज पलटें

http://www.rbseonline.com

3. भवान राजकीय उच्च माध्यमिक विद्यालय बून्दी नगरम् इत्यस्य दशमकक्षाया: कपिल् नामक: छात्र अस्ति। भवतां मित्रं कमलं एकं पत्रमलिखत् यस्मिन्न मम संस्कृत शिक्षक: मह्यं अत्यधिकं रोचते इति वर्णनं स्यात्। 3

अथवा

भवत: नाम अंकित: भवान छात्रवासे निवसति भवान आगराया: ताजमहलं दृष्टुं शैक्षिक भ्रमणाय गन्तुम इच्छति। तदर्थं धन प्रेषणार्थम पितरं प्रतिलिखिते पत्रे मंजूषा पद महायतया रिक्त स्थानानि पूरयित्वा उत्तराणि लिखत।

आदर्श विद्यालय:
छात्रावास:
जयपुर नगरम

परमादरणीया:
(i) ....
सादर (ii) ....
सविनय (iii) .... यत मम सावधिक परीक्षा समाप्ता जाता। मम उत्तरपत्राणि (iv) उ .... अभवत। अस्मिन्न ग्रीष्मावकाशे अहं गृहं न .... (v) यत: विद्यालयेन एकस्या (vi) .... आयोजनं कृतम। एषा यात्रा आगरा ताजमहल द्रष्टुं आयोजिता अस्ति यात्रा व्ययार्थम पञ्चशतं (vii) .... भवन्त: प्रेषयन्तु। शेषं सर्वकुशलम् (viii) .... अग्रजाय च मम प्रणामा:।

(ix) प्रिय पुत्र
(x) ....

4. मञ्जुषात: उचितानि पदानिचित्वा अधोलिखितं – 3
शिक्षक - छात्रा : तयोमध्ये संवाद पूरयत।
शिक्षक: - छात्रा: किं भवन्त: किञ्चित् प्रष्टुम (i) ....।
छात्रा : - महादेये (ii) .... वयं तु गातुम इच्छाम:।
शिक्षक: गातुमइच्छन्ति (iii) .... अहंतु (iv) .... न समर्था।
छात्रा: (v) .... वयं गास्याम:।
शिक्षक (vi) .... अहं अपि गास्यामि।
छात्रा (vii) .... यदि सन्ति शोभनम।
शिक्षक: - एवम तदा (viii) .... वयं।

मञ्जुषा

वयम् वाद्य यन्त्राणि शोभनम परन्तु गातुम महोदये इच्छन्ति गायाम:।

5. अद्य: चित्रं दृष्टवा मञ्जूषायां प्रदत्त शब्दानां सहायतया विद्यालय क्रीड़ा क्षेत्र विषये अष्ट वाक्यानि संस्कृत भाषाया लिखत। 4

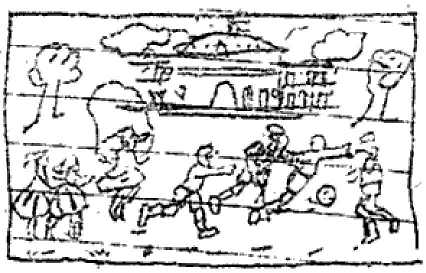

विद्यालय, क्रिड़ादिवस, बाल, भवनं, कन्दूक, वृक्ष, पक्षी, क्रीड़ा आनन्द, परितोषिकोत्सव, धावनं परस्परम्।

अथवा

अधोलिखिताम अनुच्छेद मञ्जुषाया सहायतया पूरयित्वा उत्तर पुस्तिकाम लिखत।

मञ्जुषा

भारते, द्वितारिकायां, सत्याग्रह नाम्न:, राष्ट्रपिता पुतलीबाई, उद्धारम, पोरबन्दर नाम्नि नगरे कर्मचंदगांधी महात्मा गाँधी अस्माकं (i) .... अस्ति। अस्य महापुरुषस्य जन्म गुर्जर प्रदेशो (ii) .... अक्टूबर मासस्य (iii) .... 1869 तमे रिव्रस्ताब्दे अभवत्। अस्य पिता (iv) .... माता च आसीत्। अस्य प्रारम्भिकी शिक्षा (v) .... उच्च शिक्षा इंग्लैण्ड देशे अभवत् स: शोषितानां दलितानां च (vi) .... अकरोत् अयम्। (vii) .... आन्दोलनस्य सफलं प्रयोगं अकरोत्।

6. द्वौ श्लोको लिखत यौ अस्मिन्न प्रश्न-पत्रे न स्याताम्। 4

7. अधोलिखित पदेषु सन्धिविच्छेद सन्धि वा कृत्वा सन्धिनामपि उत्तर पुस्तिकायां लिखत्। 3

(क) पवनम (ख) विद्यालय (ग) जगत + नाथ

8. अधोलिखित समस्त पदानांविग्रह अथवा विग्रह पदानां समासं कृत्वा समासस्य नामपि लिखत – 3

(क) सीतारामौ (ख) नीलकमलम् (ग) रत्नाकर

9. कोष्ठेषु प्रदत्तैः शब्दैः प्रकृति प्रत्ययानुसारं रिक्त स्थान पूर्तिः करणीयाः – 3

(क) अस्माकं देशे .... स्थानानि सन्ति (दृश + अनीयर)

(ख) दुष्टाः जनाः ....। (हम + तव्यत)

(ग) अस्याः .... दीषिका अस्ति (अनुज + टाप)

10. मञ्जूषायां प्रदत्तैः अव्यय पदैः रिक्त स्थानानि पूरयित्वा उत्तर पुस्तिकायां लिखत् – 3

(i) उपवनं .... नदी वहति। (ii) मेघाः .... गर्जन्ति। (iii) कक्षायाः .... मागच्छ।

मञ्जुषा

बहिः, उच्चैः, उभयतः

11. अधोलिखित वाक्यानां वाच्य परिवर्तनं कृत्वा उत्तर पुस्तिकायां लिखित – 3

(i) रामः ग्रामं गच्छति। (ii) सः त्वां पश्यति। (iii) अहम वेदम पठामि।

12. घटिका चित्रं सहायतया अंकानांस्थाने संस्कृत शब्देषु समय लेखनम करणीयम्। 3

घटिका वादने

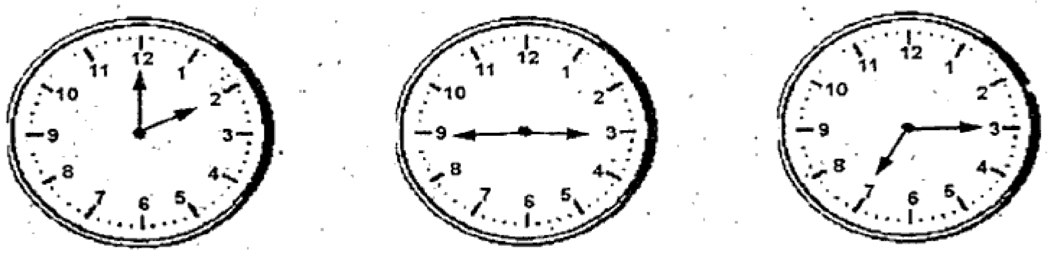

(i) मध्याह्ने .... वादने: क्रीडायैगच्छामि।

(ii) प्रातः .... वादने: श्लोक प्रतियोगितायाः उद्घाटनम्।

(iii) मध्यांह्ने .... वादने: मेट्रोरेलेयानं काश्मीरी गेटं आगच्छति।

13. अधोलिखित संख्यायाः स्वरचित वाक्ये प्रयोगः करणीये षोऽश संख्या अंकेलिखित।

19 इति संख्यां संस्कृत भाषया शब्देषु लिखत। http://www.rbseonline.com

14. अधोलिखित वाक्ये शुद्धे कृत्वा पुनः लेखनीये – 2

(i) सर्वाः बालकाः हसन्ति। (ii) चत्वारः वेदाः अस्ति।

15. अधोलिखित गद्यांश पठित्वा प्रश्नान उत्तरत् – 4

विचित्रा देवगतिः। तस्यामेव रात्रौ तस्मिन्नं गृहे कश्चन चौरः गृहाभ्यान्तरं प्रविष्टः। तत्र निहितामेकां मञ्जूषाम आदाय पलायितः। चौरस्य पाद ध्वनिना प्रबुद्धोऽतिथिः चौरशङ्कया तमन्वधावत अगृहणाच्च परं विचित्रंम घटत्। चौर एव उच्चैः क्रोशितु मारमत" चौरोऽयं चौरोऽयम" इति तस्यं तार स्वरेण प्रबुद्धा ग्राम वासिनः स्वगृहाद् निष्क्रम्य तत्रागच्छन वराकमतिथि मेव च चौरं मत्वाऽभर्त्सयन। यद्यपि ग्रामस्य आरक्षी एवं चौर आसीत्। तत्क्षणमेव रक्षापुरुषः तम् अतिथिं चौरोऽयम इति प्रख्याप्य कारागारे प्राक्षियत्।

(क) एक पदेन उत्तरत –

(i) चौरः काम् आदाय पलायितः? (ii) चौरस्य पादं ध्वनिना कः प्रबुद्धः?

(ख) चौरः उच्चैः क्रोशितं किम् आरभत? (पूर्ण वाक्येन उत्तरत)

(ग) "विचित्रा दैवगतिः" अत्रविशेषण पदं लिखिता।

(घ) राजपुरुषः इति पदस्य गद्यांशात् पर्यायवाची शब्दं लिखत।

(ङ) ग्राम वासिनः स्वगृहात् निष्क्रम्य तत्रागच्छन अत्र आगच्छन इति क्रिया पदस्य कर्त्तृपदं लिखत।

कृपया पेज पलटें

16. अधोलिखितं श्लोकान पठित्वा प्रश्नान उत्तरत – 5

व्यायामो हि सदा पथ्यो बालिनां स्निग्ध भोजिनाम्।
स च शीते वसन्ते च तेषां पथ्यतम: स्मृत:।।

(क) एक पदेन उत्तरत् –

(i) सदा पथ्य: क: ? (ii) व्यायाम शीते कीदृश: स्मृत: ?

(ख) पूर्ण वाक्येन उत्तरत् –

(i) व्यायाम सर्वदा केषां पथ्यम् ? (ii) शीते वसन्ते च व्यायाम: कीदृश: स्मृत: ?

(ग) (i) स्मृत: इति क्रिया पदस्य कर्तृ पदं किम ?

(ii) अस्मिन्न श्लोके "स" इति पदम् कस्मै प्रयुक्तम् ?

17. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा एतदाधारित प्रश्नानां उत्तराणि यथा निर्देशंलिखत् – 5

राम: - मयापि सम्माननीय एव मुनिनियोग:
तथाहि –

भवन्तौ गायन्तौ कविरपि पुराणो व्रतनिधिर गिरां सन्दमोऽयं प्रथममवत्तीर्णो वसुमतीम। कथा चेयं श्लाघ्या सरसिसहना भस्यनियंत: पुनाति श्रोतारं रमयति च सोऽयं परिकर:। वयस्य। अपूर्वोऽयं मानवानां सरस्वत्यवतार: तदहं सुहृदज्जनसाधारणं श्रोतुमिच्छामि। सन्नीधीयन्तां सभासद: प्रेष्यताम स्मदन्तिकम सौमित्रि: अहमप्येतयोश्चिरासन परिखेदं विहरणं कृत्वा अपनयामि। (रति निष्क्रान्ता: सर्वे:)

(क) एक पदेन उत्तरत –

(i) अत्र क: सम्माननीय: ? (ii) केषां सरस्वत्यवतार: अपूर्व: ?

(ख) पूर्ण वाक्येन उत्तरत –

(i) रामायण कवि कीदृश: आसीत् ? (ii) राम: कं श्रोतुम इच्छति ?

(ग) (i) श्लाघ्या कथा इत्यनयो: विशेषण पदं किम् ?

(ii) प्रेष्यताम स्मदन्तिकं सौमित्रि: इत्यत्राक्रिया पदं किम ?

18. हसति हसति स्वामिन्युच्चै रुदत्यपि रोदिति 2
कृत परिकर: स्वेदोदगारं प्रधावति धावति।
गुण समुदितं दोषोपेतं प्रनिन्दति निन्दति
धनवल परिक्रीतो भृत्य: प्रनृत्यति नृत्यति॥

उपर्युक्त श्लोक स्यान्वय माफित्व रिक्त स्थानानि पूरयत –

(i) .... (ii) ....

धनवल परिक्रीतो भृत्य: (i) .... हसति हसति रुदति उच्च: (ii) .... धावति कृत परिकर: (iii) .... प्रधावति गुण समुदितं दोषोपेतं वा निन्दति (iv) नृत्यति प्रनृत्यति।

19. दत्तोत्तराण्यधिकृत्य प्रश्न निर्माण करणीयम् – 2

कीदृश: .... ?
शरीरायासजननं कर्म व्यायाम संज्ञितम्।
कं .... ?
सा कन्या अतिथिं स्नानाय प्रेरितवती।

20. अधोलिखितानि वाक्यानि क्रम रहितानि। यथा क्रमं संयोजनं कृत्वालिखत् – 1

(i) मन्ये भवदीयस्य प्रश्नत्रयस्य समाधानस्य जनस्य परिवर्तितमानसस्य सेवयैव जातम्।
(ii) अधुना भवतो व्यवहारेण कोपोमे गलित:।
(iii) मया केनापि कारणेन क्रोधोविष्टे राजैवहन्तव्य आसीत्।
(iv) कश्चित शस्त्राहत: श्रम क्लान्त: पुरुष: आश्रम मागत:।
(v) कश्चित राजाजिज्ञासाया: समाधानायं मुने: पार्श्वम् अगच्छत्। राजा मुनि प्रश्नत्रयम पृच्छत्।
(vi) कतिपयैरैवं दिवसै: आगन्तुको मुने: राज्ञश्चोपचारेण जात:।

❖❖